

Об'єктом дослідження у 2007 р. виступали учні 1990-1992 року народження, тобто на момент опитування (весна 2007) їм виповнилося 15–16 років.

Опитування проводилися у 24 областях України, АР Крим, м. Києві та м. Севастополі

Метод збору інформації: анонімне анкетування шляхом самозаповнення формалізованого опитувальника в учбовій аудиторії (заповнені анкети, учні самі вкладали в індивідуальний конверт і заклеювали їх).

Національна вибіркова сукупність дає можливість аналізу за віком, статтю, типом поселення, регіоном, типом сім'ї, матеріальним станом тощо,

Всього опитано 5122 учнів (2354 хлопці та 2768 дівчат).

Дослідницький проект „Європейське опитування учнівської молоді щодо вживання алкоголю та наркотиків” (ESPAD) реалізується в Україні з 1995 року. За цей час проведено чотири хвилі опитування учнівської молоді – у 1995, 1999, 2003 та 2007 роках.

В Україні вже з 1995 року впроваджено регулярне опитування учнівської молоді на національній основі. Саме проект ESPAD (Європейське опитування учнівської молоді щодо вживання алкоголю та наркотичних речовин) ініціював опитування на національному рівні в Україні, так само як і в Хорватії, Чехії, Естонії, Італії, Латвії, Литві, Польщі, Словаччині та Словенії, а також об'єднав дослідників з різних країн Європи з метою отримання результатів, які можна порівнювати. Досить значна кількість опитувань проводилися в різних країнах і раніше, але вони не дозволяли отримати чітку порівняльну картину рівня вживання алкоголю й наркотиків. Головна причина в тому, що опитування здійснювались серед представників різних вікових груп, в різний час і з використанням різних видів запитань та анкет. А це занадто багато факторів, які впливають на отримані результати й унеможливають їх порівняльний аналіз.

Трохи історії. Незважаючи на всі методологічні проблеми, дані різноманітних опитувань використовувалися для обговорення проблем вживання алкоголю і наркотиків на міжнародному рівні, для опису поточної ситуації. У 80-х роках ХХ століття була створена ініціативна група вчених у рамках Експертного комітету Помпиду з епідеміології та наркотиків при Раді Європи для розробки стандартизованої анкети та методики опитування. Тобто вони мали розробити стандартний інструментарій дослідження, який би дав можливість різним країнам вести порівняльний аналіз рівня вживання алкоголю й наркотиків серед учнів з використанням стандартних показників. Базовий (пілотний) варіант запитальника був випробуваний у восьми країнах. Але, оскільки дослідження різнилися за розміром вибірки та віковим рангом і не проводились одночасно, отримані дані не могли бути повною мірою зіставними. При цьому інструментарій дослідження зарекомендував себе як придатний до використання і надійний. Методологічні результати низки досліджень опубліковані секретаріатом Експертного комітету Помпиду при Раді Європи (Джонсон та ін., 1996 р.). На початку 1980-х років у Європі невелика група вчених провела інше дослідження поведінки, що впливає на стан здоров'я, серед дітей одинадцяти, тринадцяти і п'ятнадцяти років. Проект був схвалений ВООЗ і почав реалізуватися в багатьох країнах – проект Health Behaviour in School-Aged Children: a WHO Cross-National Study (HBSC). Опитування проводиться, починаючи з 1983 року (1983/84 – 5 країн; 1985/86 – 13 країн; 1989/90 – 17 країн; 1993/94 – 26 країн; 1997/98 – 30 країн; 2001/02 – 36 країн, 2005/06 – 41 країна). Однак більшість запитань цього опитування націлено на загальні проблеми здоров'я, хоча деякі з них стосуються вживання тютюну, алкоголю й наркотиків. (Кінг та ін., 1996 рік; Каданс Куріє та ін., 2001 рік). Аналізуючи цей досвід, Швецька рада з інформації про алкоголь і наркотики (CAN) організувала реалізацію проекту співробітництва в багатьох європейських країнах для з'ясування можливостей проведення одночасного дослідження з вживання тютюну, алкоголю і наркотиків. Використання однакових запитальників і єдиної методології повинно було дати результати, які можна було б порівнювати. Для підтримки проекту були налагоджені контакти із секретаріатом Експертного комітету Помпиду, а в грудні 1993 року з цією ж метою направлена пропозиція постійним кореспондентам цього комітету Помпиду. Група виділила фінансову підтримку країнам Східної Європи для проведення двох установчих зустрічей, пов'язаних з поїздками невеликої робочої групи, сформованої на першій координаційній зустрічі, а також для підтримки роботи редакторської колегії для складання міжнародного звіту. І нарешті, секретаріат Експертного комітету Помпиду

запропонував сприяння у встановленні контактів із зацікавленими особами в різних країнах. Так було започатковано проект [Європейське опитування учнівської молоді щодо вживання алкоголю та наркотичних речовин – ESPAD \(The European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs\)](#). Керівник-координатор цього проекту – директору Шведської ради з інформації про алкоголь і наркотики (CAN), [доктор Бьорн Хібелл](#).

Основним завданням першого проекту ESPAD у 1995 р. було зібрати інформацію щодо вживання алкоголю, тютюну й наркотиків учнями 1979 року народження серед якнайбільшої кількості європейських країн. Для цього передбачалося проведення опитувань у школах місцевими дослідниками в кожній з країн – учасників проекту шляхом використання однакової методології (принципи реалізації вибіркової сукупності, анкета, метод опитування). В результаті була отримана повна й достатньо зіставна інформація щодо вживання алкоголю, тютюну і наркотиків на європейському рівні (на першому етапі у проекті взяли участь 26 країн Європи). Після збору даних, постала необхідність подати їх у формі таблиць, використовуючи при цьому виключно описову статистику, – для ознайомлення громадськості з набутою інформацією якнайшвидше. Повторне опитування у 1999 році (взяли участь 30 країн) та третя і четверта хвилі дослідження у 2003 та 2007 роках, крім виміру основних показників вживання наркотичних речовин, мали як найважливіше довгострокове завдання дослідження тенденцій вживання алкоголю і наркотиків серед учнів у Європі та порівняння національних особливостей.

Така інформація може виявитися дуже важливою при прогнозуванні ситуації на підставі даних, отриманих із країн, де подібні ситуації вже мали місце. Крім того, ці дані можуть бути використані при визначенні превентивних заходів. Для відстеження змін у структурі вживання алкоголю і наркотиків планується повторення опитування через кожних чотири роки.

Можливостей для отримання інформації про рівень вживання алкоголю і наркотиків дуже багато. У багатьох країнах проводяться опитування домогосподарств з метою виміру звичок вживання алкоголю і наркотиків (а також поведінки людей в інших сферах) населення в цілому. Широко використовуються також опитування в школах як доповнення до інших видів досліджень або як самостійні. Недолік багатьох опитувань у тому, що дуже часто окремі групи населення чи молоді залишаються неохопленими. Це особи, які страждають від пристрасті до алкоголю та наркотиків у тяжкій формі, бездомні, виключені з навчальних закладів. Але у цьому середовищі існують інші методи виміру вживання

алкоголю і наркотиків: вибірка методом “снігової кулі”, виміри рівня наданої першої допомоги і розрахунки за методом “захоплення”. Метод шкільних опитувань дуже поширений. І пояснюється це тим, що учні є середовищем, в якому вживання алкоголю і наркотичних речовин досить ймовірне. Крім того, система шкільної освіти робить цю групу респондентів порівняно доступною для дослідника, що дозволяє зменшити витрати на проведення дослідження. При проведенні дослідження серед учнів широко використовується метод порівняння умов проведення опитування і перевірки того, чи відповідає опитування зазначеним інструкціям. Звичайно, досвід проведення шкільних опитувань стосовно вживання алкоголю і наркотиків має свої особливості в кожній країні. Однак, не існує іншого реального і такого, що реалізувався б на практиці, методу збору даних, який відрізнявся б від використання групового самозаповнення анкет в навчальній аудиторії з елементами забезпечення анонімності та конфіденційності. У кожній країні, залученій до проекту, було складено національний план проекту, який відповідав загальним вимогам і розглядав цільову групу дослідження, її структуру у зв’язку із особливостями системи навчальних закладів, пропорції учнів за школами. Процедури визначення та реалізації вибіркової сукупності (вибірки) і польові процедури також описувались в деталях.

Україна долучилася до проекту, починаючи з 1994 року, на етапі підготовки до першого опитування та узгодження організаційних принципів і методологічних стандартів європейського дослідження.

Об’єктом дослідження у 1995 р. виступали учні 1979 року народження. Тобто на момент дослідження (весна 1995 р.) респондентам було 15–16 років. Загальна кількість опитаних становила 6680 учнів (3081 хлопець та 3599 дівчат).

У **1999 р.** до цільової групи європейського опитування були включені учні 1983 року народження, яким на період анкетування (весна 1999 р.) виповнилося 15–16 років. Але цільова група дослідження в Україні була розширена. За результатами 1995 року виявилось, що для України характерним є залучення підлітків до куріння та вживання алкоголю у досить ранньому віці, а також те, що після 15–16 років значна частина підлітків змінює навчальний заклад, а отже й соціальне середовище, що не може не впливати на поведінку. Саме тому було прийнято рішення додатково включити до української національної вибіркової сукупності дещо молодші та дещо старші вікові групи: загалом в Україні були опитані учні 1981–1985 років народження, тобто у віці з 13 до 17 років. Загальна кількість опитаних – 10 386 (4837 хлопців та 5549 дівчат).

Цільова група загальноукраїнського дослідження **2003 р.** також була більш широкою за віковими межами, ніж цільова група проекту ESPAD. Усього опитано 5795 учнів (2656 хлопців та 3139 дівчат) 1985–1989 років народження, тобто 13–17 років.

Об'єктом дослідження у 2007 р. виступали учні 1990-1992 року народження, тобто на момент опитування (весна 2007) їм виповнилося 15–16 років. Усього опитано 5122 учні (2354 хлопці та 2768 дівчат). За результатами опитування у 2007 р. підготовлено аналітичний звіт „Рівень та тенденції поширення тютюнопаління, вживання алкоголю та наркотичних речовин серед учнівської молоді України”, презентація якого відбудеться навесні 2008 р. Проведення дослідження у 2007 р. було підтримано Міністерством України у справах сім'ї, молоді та спорту. Окрема подяка Дитячому фонду ООН (ЮНІСЕФ) в Україні, який підтримав підготовку монографії на основі результатів опитування та її видання.